

פרק שני

דף כא

מו. א. אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז?

ב. המוצא פירות — מה דינו?

א. אבידה שבעליה מתיאשים הימנה — הרי היא של מוצאה, כגון דבר שאין בו סימן מזהה. אבל דבר שאין בו יאוש, כגון שיש בו סימן — חייב המוצא להכריז.

א. מקור דין יאוש באבידה נלמד מהקש לשמלה — שיש לה סימנים ויש לה תובעים. ובירושלמי למדו מאשר תאבד (עפ"י תוס' להלן כו. וע"ש רמב"ן וריטב"א; רש"י ב"ק סו; שו"ת פרי יצחק ח"ב סד).

ב. דבר שאין בו סימן, גם אם יביא בעלי האבידה עדים על בעלותו — אין חייבים ליתן לו, הואיל ומן הסתם נתיאש ממנו ונעשה הפקר, וכדתנן 'אלו מציאות שלו' ולא אמרו 'אלו שאין חייב להכריז' (ריטב"א).

וזהו מצד הדין אבל לפני משורת הדין, טוב וישר להחזיר אבידה לבעליה אפילו לאחר שנתיאשו. (ע' חו"מ רנט, ה ז וקצה"ח סק"ג).

ג. נראה מצד הסברא, שהמאבד חפץ בשכונה שרוב אנשיה מאמינים זה לזה, מצוי מאד שגם דבר שאין בו סימן אין הבעלים מתיאשים ממנו, כי תולים שהמוצא הישר יאמינו ויחזיר לו, הגם שאינו חייב מן הדין לעשות כן. ובמקרה כזה לכאורה אסור למוצא ליטלנו לעצמו. ואפילו בספק אם נתיאש לכאורה נראה שאסור [וכדיוק לשון רש"י כו. 'דידעין ביה דמיאש']. וחייב להחזיר לבעליה אם יתברר שהיא שלו. ונחלקו בדין זה דעות החכמים שליט"א.

ד. יש דברים שאעפ"י שיש בהם סימן — בעליהם מתיאשים והריהם של מוצאם; דבר שניכר שמונת מזה זמן רב ללא דורש (כג: ובהג"א); סימן העשוי לידרס — לפי דעה אחת (כב:); המאבד במקום שהיו שם עוד שני אנשים ואמר להם על האבידה ולא החזירו לו (ע' להלן כו. ובתד"ה וניזל). וכן נחלקו תנאים (כד). בדבר שיש בו סימן שאבד במקום שרבים מצויים שם, האם בעליו מתיאש.

וכל שכן אם שמענו שהתיאש, אפילו יש סימן — הרי אלו של מוצאו (כמבואר להלן כג. ובראשונים).

הלכך, מציא מעות מפוזרות, עיגולי דבילה, ככרות של נחתום, חתיכות בשר, גיזי צמר הלקוחים ממדינתם (כמות שהם גוזזים), אניצי פשתן ולשונות של ארגמן — הרי אלו שלו.

א. שמענו שאין צורה סימן, כגון שמכריז דבילה מצאתי והלה אומר עגולה היא, או שאומר חתיכת בשר שעל הירך היא. ואין הצבע סימן, כגון שאומר מצאתי לשון צמר והלה אומר: צבועה ארגמן (עפ"י ריטב"א). ולהלן יפורט עוד בע"ה.

ב. יש מפרשים שגם בדבר שאין בו סימן חייב להכריז כמה ימים בבתי מדרש ובתי כנסת, מקום שמצויים תלמידי חכמים — כי להם מחזירים בטביעות עין גם ללא סימן. ושאמרו 'הרי אלו שלו' — היינו לאחר הכרזה זו (עפ"י הראב"ד, מובא בראשונים להלן כג).

ויש אומרים שאין מכריזים בדבר שאין בו סימן אלא במקום שמצויים שם ת"ח. ועוד, יש

דברים שאין בהם טביעות עין, כגון מעות ופירות ושאר דברים המנויים במשנתנו, ובהם אין צריך להכריז כלל (עפ"י ראשונים כג--כד. ועחו"מ רסב, כא שו"ע רמ"א ובאה"ג).

ב. מצא פירות; אם בדרך נפילה — הרי אלו שלו, שהרי אין בהם סימן. ולדעת האומר יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש (וכן הלכה, כדלהלן) — אם אין הבעלים עשוי לדעת על אבידתם מיד, כגון פירות קלים ואינם חשובים, שהעלמותם אינה מורגשת — לא יטלם, וכדלקמן.

כתב הריטב"א: אין מנין הפירות סימן, כי אין אדם יודע כמה פירות הוא טוען. ועוד שאינו בדרך הינוח אלא דרך נפילה.

מצאם דרך הינוח — אינם של המוצא, ואם אין בהם סימן לא יגע בהם. וראה בפירוט להלן כה. מצאם שנשתיירו במקום אסיפת הגרנות; אם מפוזרים קב בארבע אמות (רבי יצחק. לפי תירוץ אחד בתוס' היינו ארבע אמות מרובעות) — הרי אלו שלו, שודאי לא ישובו בעליהם לקחתם והרי נתיאשו. היו צפופים יותר, כגון קב בשלש אמות או יותר מקב בארבע אמות — אינם שלו.

חצי קב בשתי אמות (פרשו הראשונים: שתי אמות על ארבע. ויש מפרשים: שתי אמות מרובעות. עתוס'), וכן קביים בשמונה אמות — נסתפק רבי ירמיה, ועלה ב'תיקו'. וכן נסתפקו בקב שומשמין בארבע אמות שהם חשובים יותר מהחטים ומאידך יש טורה מרובה באסיפתם. וכן לאידך גיסא, פירות שאינם חשובים כתבואה אבל אין טורה באסיפתם כל כך — הרי זה ספק.

ובכל ספק אבידה כגון זה — לכתחילה לא יטול. ונחלקו הראשונים כשנטל, האם חייב להכריז או עכ"פ יהא מונח עד שיבוא אליהו, או פטור מלהחזירה (ערא"ש; רמב"ם גולה ואבידה טו, יב טז, ב).

פירוט המציאות שחייב להכריז — להלן כב-כה.

מז. א. יאוש שלא מדעת, מה דינו?

ב. אלו אבדות יש להניח שהבעלים ידעו מהן ונתיאשו?

ג. מאימתי כל אדם מותרים בלקט?

ד. אילן הנוטה לדרך ופירות מושלכים תחתיו, האם מותר לעוברים ושבים ליטלם?

א. יאוש שלא מדעת בדבר שאין בו סימן, שלא ידעו הבעלים שאבדו ואילו ידעו היו מתיאשים — לדברי אביי אינו יאוש, ואין רשאי המוצא ליטול האבדה לעצמו. (וכן סובר רבי יצחק — עתוס'. ולפרש"י (כו): כן סובר רב נחמן. ונראה לכאורה מדבריו שם [ומגרסתו שם בהמשך: 'אמר רבא ראה סלע שנפלה...'] ערמב"ן] שרבא חזר בו ונקט כאביי). ואם נטל קודם שנתיאשו — חייב להחזיר לבעלים גם אם לאחר מכן נודעו ונתיאשו. ולרבא — הרי זה יאוש, ורשאי המוצא ליטלה. והסיקו הלכה כאביי. [וזה אחד ממשנה מקומות (יע"ל קג"ם) שהלכה כאביי במחלוקתו עם רבא].

א. לדעת הרמב"ם (כהסבר הכס"מ והש"ך ועוד. וע' גם מקדש דוד יד, ב), נטל אבידה שיש בה

יאוש-שלא-מדעת — יכול לעשות בה מה שירצה. ורק אם נודעו לו מי הם בעליה — חייב להחזיר. ואילו הרמב"ד ועוד ראשונים חולקים וסוברים שאם נטל יהא מונח עד שיבוא אליהו ויברר.

יש שהכריעו להלכה שאבידה יקרת ערך, תהא מונחת עד שיבוא אליהו. ובשאינה יקרה

מותר להשתמש בה, ויזהר לרשום בפנקסו שם האבידה ומקום מציאתה וערכה, שלכשייתבררו בעליה יחזיר להם. [ולכתחילה יש עצה להגביה ולכוין שאינו רוצה לזכות בחפץ עד לאחר יאוש, ולאחר שעבר זמן שנראה שהתיאשו בעליה — יזכה באבידה]. (כן מובא בספר 'השבת כהלכה' ה, ד בשם הגריש"א שליט"א. ולא הבנתי העצה שכתב, מה מועלת מחשבה שלא לזכות, הלא בע"כ חייבתו תורה בשמירתה ונעשה שומר עליה ובאיסורא אתא לידיה. ואינו דומה למש"כ הרמב"ן בנטלה ע"מ לגולה).

ב. כתב הריטב"א להוכיח מהמשך הסוגיא שיאוש שלא מדעת לרבא שהוא יאוש — דין תורה הוא ולא מתקנת חכמים.

ג. דברים פעוטים, כגון סיכה וגפרור, נראה שהכל מודים שמועיל בהם יאוש בעלים לאחר שהגיעו לידו (עפ"י הערות הגרשו"א, בסו"ס השבת אבדה כהלכה. ונראה שאבדות כאלו הריהם כסופי תאנים' שאמרו שאין בהם משום גול).

דבר שיש בו סימן, גם אם לבסוף נתיאשו הבעלים — לדברי הכל אין כאן יאוש עד שידעו ונתיאשו. ומאידך דבר האבד שהכל מתיאשים ממנו, כגון ששטף הים חפציו — הרי זה הפקר לכל לדברי הכל, כל שאבודה ממנו ומכל אדם, כדלקמן.

א. נפל לאדם דבר שאין בו סימן והוא מחזר אחריו, ובא אחר ומצאו והחזיק בו ואחר כך נתיאשו בעליו — אין זה יאוש שלא מדעת, וגם רבא מודה שחייב להשיב האבידה, כי בשעה שהגביה לא התיאש (עפ"י ריטב"א להלן כו:). ויש אומרים בדעת הרמב"ן ועוד, שבדבר שאין בו סימן אין מועיל 'עומד וצוח' (ע' הדושי ר' שלמה היימן ג).

ב. דבר שאין בו סימן ובא ליד המוצא קודם יאוש — אם המאבד נאמן עליו כשנים, אפשר שחייב להחזיר לו לצאת ידי שמים, הגם שאין לו עדים שהוא שלו (מתנה אפרים — זכיה הפקר (1)).

ג. הגביה מציאה ואחר כך נתיאשו בעליה ולאחר יאוש בא אחר ולקחו מהמוצא — חייב להחזיר לבעלים, הואיל והמוצא נתחייב להחזירה שהרי באיסור באה לידו, זה שהחזיק מידו לאו כלום הוא (ריטב"א).

ב. אבידה מדעת, כגון פירות מפורזים שנשתיירו במקום הגורן שאדם עוזבם בידועין — מותרת, כאמור. א. נחלקו הראשונים בסתם אבידה מדעת, האם היא הפקר או שייכת לבעליה אלא שפטורים מהשבתה.

ב. הניחה במקום המשתמר קצת — אין זו אבידה מדעת (עפ"י תוס' ורא"ש להלן כה:). וכן מעות שנפלו מן הכיס, הואיל ואדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, מסתבר שידע על איבודם ונתיאש. ולכן המוצא מעות מפורזים, אפילו ידוע שנפלו בזמן הקרוב, כגון שמצא בבית הכנסת ובבית המדרש והציבור עודנו שם (עתוס') — הרי אלו שלו. וכן דברים כבדים או חשובים, כגון עיגולי דבילה ככרות לחם וחתכות בשר — חסרונם נרגש מיד לבעליהם. א. משמע בסוגיא שכל שיש ספק אם ידעו הבעלים על האבידה אם לאו — אסור (עפ"י מגיד משנה — גו"א יד, ה).

ב. מובא בשם החזון-איש (בספר 'זכור לדוד') שנקט שגם בזמננו שייך הכלל 'עשוי אדם למשמש בכיסו בכל שעה'. ויש חולקים (ע' בשו"ת דברי חכמים הל' אבידה — מהגרה"פ שיינברג שליט"א. וכן יש מפורקי זמננו נוקטים שבכסף קטן אין אדם יודע בדיוק כמה יש לו בכיס).

ג. מאימתי כל אדם מותרים בלקט — משילכו בה הנמושות [רבי יוחנן: זקנים הבאים לאיטם על מקלם. ריש לקיש: מלקטים הבאים לאחר מלקטים], מפני שכבר נתיאשו העניים משדה זו.

ד. קציעות (= תאנים מיובשות) בדרך, אפילו בצד שדה קציעות. וכן תאנה הנוטה לדרך ומצא תאנים תחתיה — מותרות משום גזל [ופטורות מן המעשר], שהרי הם פירות הפקר משום יאוש בעלים. [ואפילו יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, מתוך חשיבות הקציעות הוא ממשמש בהן ויודע על אבידתו ומתיאש. וכן בתאנה, הואיל ויודע שהיא מנשרת — מתיאש מעיקרא. ואעפ"י שניכר לעוברים ושבים שהפירות נשרו מאילן זה, אעפ"כ הוא מתיאש כי התאנה עם נפילתה היא נמאסת].
בזיתים ובחרובים — אסור. [אם משום שאינו יודע מנשרת הפירות ועדיין לא נתיאש, אם משום שאין אדם מתיאש מהפירות שנשרו, הואיל וניכר לכל שהפירות שייכים לבעל האילן וגם אין הפירות נפסדים בנקל על הקרקע].
ע"ע להלן בדין פירות שהשירתם הרוח מן האילן.

דפים כא — כב

מז. מה הדין במקרים הבאים?

א. הגנב או הגזלן שנטל מזה ונתן לזה.

ב. נהר ששטף חפצים ונתנם ברשות אחרת.

ג. פירות שהעפיתם הרוח מן האילן למקום אחר.

א. הגנב שנטל מזה ונתן לזה, וכן הגזלן — מה שנטל נטל ומה שנתן נתן. לדברי אביי מדובר כשידע ונתיאש. [ואף בגנב אתה מוצא בלסטים מזויין, שנטל ממנו בחזקה]. אבל אם לא ידע — יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ולא זכה בהם האחר וחייב להחזיר. ולדברי רבא אפילו לא ידע מועיל. — וכדעת האומרים סתם גנבה וסתם גזלה יאוש בעלים.

ב. שטף נהר קורותיו עציו ואבניו ונתנם בתוך שדה חבירו — הרי אלו שלו מפני שנתיאשו הבעלים. אם לא ידע על כך — מחלוקת אביי ורבא האם יאוש שלא מדעת הוי יאוש אם לאו.
ידע ורדף אחריהם — חייב להחזיר. והעמידו בגמרא בשיכול להציל על ידי הדחק, הלכך אם מרדף הרי לא נתיאש, ואם ראה ולא עשה כלום — ודאי נתיאש. אבל אם יכול להציל שלא על ידי הדחק — אפילו אינו מרדף חייב להחזיר.

אם אין סימן בחפץ, והבעלים רואים ואינם מרדפים — ודאי מתיאשים בלבם, ואפילו אומרים שאינם מתיאשים אין בכך כלום. ואם מרדפים אחריהם — אין כאן יאוש, כי אפילו יקדמו אחרים ויקחום כשיתעכבו החפצים בדרך, יחזירו לו לפי שניכר שהוא בעליו, כי רדף מיד בשעת שטיפה.

ואם יש סימן ויכול להציל ע"י הדחק ורואה ואינו מרדף — הרי מוכח שמתיאש. לא ראה — אין כאן יאוש כיון שיש סימן (עפ"י תוס').

אם שטף הנהר בענין שהחפץ אבוד ממנו ומכל אדם, כגון שהוא באמצע זרימת הנהר הגועש — הרי זה הפקר וכל מי שקדם וזכה, שלו הוא.